

Fogyasztói neurotudomány, neuromarketing és egyéb boszorkányságok

1. Bevezetés

A 2000-es évek elejétől először óvatos kezdeti tapogatódzás, majd a későbbiekben egyre határozottabb térnyerés jellemezte a marketingkutatók új irányát, a neuromarketinget. Alig néhány év leforgása alatt népszerű, vonzó lehetőséggé vált vállalati, illetve akadémiai kutatások számára egyaránt. Hiába azonban az évtizedes gyakorlat, számos félreértés, néha szándékos félremagyarázás jellemzi e területet. Hogy pontosan megérthessük a terület interdiszciplináris jellegét, az alábbiakban igyekszem bemutatni a neuromarketing, a fogyasztói magatartás, illetve általánosságban az agykutatás néhány aktuális, érdekes példáját.

Moziélmény, amire nem is gondoltunk

1957-ben James Vicary, egy amerikai piackutató azt állította, hogy egy alkalommal gyanútlan mozilátogatókat arra vett rá, hogy pattogatott kukoricát és Coca-Colát fogyasszanak a filmvetítés alatt. Tette ezt azzal az „egyszerű” módszerrel, hogy a másodperc háromezred részéig villantott fel „Éhes vagy? Vegyél pattogatott kukoricát!”, illetve „Igyál Coca Colát!” felszólításokat. E töredék másodpercnyi felvillanás nem elegendő a tudatos feldolgozáshoz, a mozilátogatók mégis megrohmozták a büféket, közel 20 százalékkal több popcorn, és 60 százalékkal több Coca-Cola eladását generálva.

Bár marketinges szemmel ezt egyesek akár szép eredményként is elkönnyelhetik, a dolog szépséghibáját maga Vicary tárta fel 1962-ben egy tévéinterjú során: jelesül, hogy az egész kísérlet hazugság. A dolog azonban a megérdemelnél jóval nagyobb visszhangot kapott, és a világ szinte összes országa pánikszerűen reagált: az Egyesült Államok már a rákövetkező évben, 1958-ban, a többi ország pedig a következő évtizedekben sorra tiltotta be a tudatosan nem észlelhető reklámokat (*subliminal advertising*). Teljesen fölöslegesen, hiszen ezeket az eredményeket azóta sem sikerült senkinek reprodukálnia, a tudományos élet nagyon hamar elvetette a koncepciót. Mégis, a legtöbb országban a mai napig szerepel a médiatörvényben a tiltásuk.

Forrás: AdAge (2003)

A marketingtevékenység az 1960-as évek óta nagy utat járt be: sokat változtak a csatornák, a hirdetések és a célcsoportok. Változtak a fogyasztási, a médiahasználati szokások. A piackutatási módszerek egyre szofisztikáltabbak, mind pontosabb mérést – illetve ezekre alapozva: előrejelzést – tesznek lehetővé. A 2000-es évek elejétől e folyamatok egyik természetesnek vehető kicsúcsosodása hívta életre a neuromarketinget, vagyis a fogyasztók marketing ingerekre adott válaszainak diagnosztikai eszközökkel történő mérését. Előnye, hogy a legtöbb idegi (és fiziológiai) módszer nem igényel tudatos erőfeszítést a vizsgálatban részt vevők részéről. Ennek eredményeként olyan implicit, automatikus és/vagy tudattalan folyamatok mérésére használható, amelyek nagyobb kihívást jelenthetnek a viselkedési vizsgálatok számára (Plassmann et al., 2012). Továbbá olyan mérési módot kínál, amely elkerülheti a hagyományos vizsgálati módszerek során megjelenő tudatos válaszadás torzító hatásait, amely jelenséggel a kutatók már régóta foglalkoznak (Feldman – Lynch, 1988).

2. A kezdetek

Az egyik legkorábbi tanulmány, amely a marketingmegközelítést neurológiai módszerekkel vizsgálja, a Coca-Cola és Pepsi közötti relatív fogyasztói preferenciákat vizsgálta (McClure et al., 2004). E munka egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy bizonyítékot szolgáltatott olyan neurológiai aktivitás és a Coca-Cola márka korrelációjára (a Pepsi esetében nem), amely a memóriefolyamatokkal kapcsolatos (hippocampus, dorsolaterális prefrontális kéreg). Úttörő kutatás lévén megnyitotta a marketingingerek neurológiai módszerek alkalmazásával történő további mérését, segítségükkel pedig újfajta megközelítést lehetett várni a kapott eredményektől. A kezdeti fogyasztói neurotudományi vizsgálatok hasonlóképpen bizonyították a marketingingerek és az agyban keletkezett neurológiai reakciók korrelációját (Plassmann et al., 2015).

E kutatások jelentősége, hogy számos fMRI-kutatás alapján sikerült meghatározni a marketing szempontjából leginkább releváns agyterületeket: a „jutalmazás” a striatum, míg a „szubjektív értékkel” kapcsolatos vizsgálatok a prefrontális (és az orbitofrontális) kéreg aktivitását mutatták (Karmarkar – Plassmann, 2019). Továbbá, a termékek és az árak mellett számos további stratégiai marketingelemeket is vizsgáltak, mint például a csomagolás vonzerejét és a márka preferenciát (Esch et al., 2012; Schaefer – Rotte, 2007).

A neuromarketing legerőteljesebb hozománya, hogy sikerült a gyakorlatba átültetni az artikulált válaszok hagyományos vizsgálatán túl a marketing tudatalatti szempontú kutatását. Ehhez a kutatók három alaptételre építettek:

1. Döntéseinket a tudatalatti nagyban befolyásolja, így az egyes döntések háttérben húzódó okokra nem tudunk kielégítő magyarázattal szolgálni.
2. Az érzelmeink jelentősen befolyásolják ítélképességünket és választásainkat.
3. A legtöbb döntést nem az információk teljes birtokában hozzuk, sokkal inkább részinformációk alapján, jobbra azonnal döntünk.

3. Jelen: az akadémia és a gyakorlat szétválása

Vitathatatlan, hogy a fent említett kutatások nagyban hozzájárultak a fogyasztói neurotudomány kialakulásához, de alapvetően jóval többet tudunk meg az agy szerkezetéről és működéséről, mint a marketing számára valóban releváns fogyasztói magatartásról. Ez az átmenet jelentősnek bizonyult, mert míg kezdetben fontos volt azonosítani a releváns agyterületeket, a kapcsolódó tudományterületek olyan mértékben haladtak előre, hogy lehetővé vált közvetlenül a fogyasztói pszichológia tanulmányozása, amely végeredményben az üzleti szféra elvárása.

Példa egy gyakorlati kutatásra

Testünk különböző módon reagál az egyes szövetekre, ruhaanyagokra. Más az irodai viselet, az edződressz, más szövetben alszunk, és másban jelenünk meg társaságban. A kérdés az, hogy miként hatnak ránk ezek a különböző anyagok? Lehet társítani a mindennapi tevékenységeket és a szöveteket?

Egy amerikai kutatás (AAT Services) során különböző anyagok hatásait vizsgálták: termográfia (hőkép-elemzés) és EEG segítségével mozgás közben (Motion Stress Test), illetve alvás közben (Sleep Quality Test) rögzítették az alanyok agyműködését. Segítségével a kutatók megállapíthatták, hogy a különböző szövetek miként befolyásolják a neurofiziológiai állapotunkat, és azt is, hogy az ugyanazon anyagok közötti válaszok milyen mértékben különböznek egymástól az egyes tevékenységek között.

A hőkép-elemzés megmutatta, hogy mely anyagok voltak képesek állandó testhőmérsékletet, ezáltal jobb alvásminőséget biztosítani.

Az AAT kutatása lehetővé tette a megbízó vállalat számára, hogy megállapítsák a különböző szövetek miként befolyásolják a fogyasztókat különböző körülmények között. Az eredményeket már a termékfejlesztés során alkalmazhatják, így egy adott termék forgalomba hozatalával kapcsolatos döntések szilárd, adatközpontú ábrázolással rendelkeznek.

Forrás: Trevisan et al. (2015)

Ennek köszönhető a neuromarketing, illetve a fogyasztói neurotudomány kettéválása: előbbi az alkalmazott piaci kutatásokat jelenti, utóbbi az akadémiai, inkább elméleti megközelítéseket. Az akadémiai kutatások számos terület elméleti háttérét erősítették, mint a szervezeti magatartás, menedzsment, neuroökonómia, társadalmi vagy épp affektív neurotudomány. A bizalom, a verseny, a társadalmi normák és az empátia kutatásai számos ígéretes eredményt hoztak, sokszor megerősítve, adott esetben

kiegészítve más módszerek eredményeit. Mindez hozzájárul a fogyasztói pszichológia alapjainak erősítéséhez, illetve a határok tágításához.

Bal és jobb félteke, újragondolva

Iain McGilchrist amerikai pszichológus szerint a mainstream bal-jobb agyfélteke, pontosabban a hozzájuk társított kreatív-gondolkodó elkülönítés hibádzik. Véleménye szerint az agy sokkal megosztottabb, sőt, még csak nem is szimmetrikus. Például, a corpus callosum agyféltekéhez viszonyított mérete az evolúció során kisebb lett. Még ennél is érdekesebb, hogy a fő funkciója valójában a másik félteke gátlása, tehát valamiért kifejezetten fontos, hogy elkülönüljön egymástól a két félteke. Ha ehhez hozzávesszük az aszimmetriát (a bal oldalon hátul, míg a jobb oldalon elől szélesebb), bizvást feltételezhetjük, hogy az agy által végzett feladatok megoszlása sem annyira leegyszerűsíthető, mint a jelenleg népszerű bal-jobb megközelítés.

A jobb agyfélteke félgömb állandó, széles körű éberséget biztosít, míg a bal félteke szűkebb, a részletekre élesen koncentráló figyelmet tesz lehetővé. Példa erre az azon személyeken végzett vizsgálatok sora, akik elveszítették jobb agyféltekéjüket: figyelmük kórosan beszűkült. A legjelentősebb szerepet McGilchrist az agy frontális lebenyének tulajdonítja: e terület feladata, hogy gátolja az agy többi részét, ezáltal lehetővé téve, kapcsolatba lépünk a világgal, és a történéseket igyekezzünk a javunkra fordítani. Például leginkább a bal félteke felelős az eszközhasználatunkért, a nyelvhasználatért, mindennapos cselekvéseinkért. Segítségével a valóság egy egyszerűsített, kategorizált változatát éljük meg, szűrve és szelektálva, csak a valóban lényeges dolgokra koncentrálna. A jobb félteke viszont mindig olyan dolgokra figyel, amelyek eltérnek a megszokottól, az elvárásainktól. A dolgokat összefüggésében látja. Érti és értelmezi az elvont fogalmakat, a metaforát, a testbeszédet, az érzelmi kifejezéseket.

Ez a megközelítés azonban alapvetően eltér a hagyományos értelmezéstől: a képzelethez mindkét féltekére szükség van, ahogy az értelmezéshez is. McGilchrist szerint a valódi különbséget a bal agy és a jobb agy között: A bal félteke a denotatív (jelentéssel bíró) nyelvtől, az absztrakciótól függ, letisztult, és képes kialakítani és megváltoztatni az ismereteinket. A jobb félteke egy változó, fejlődő, egymással összekapcsolódó egyének alkotta világot lát és láttat. De a dolgok természetéből adódóan a világ soha nem lehet teljesen elvont, vagy tökéletesen ismert. Mindkettő a világ két változatát fedi le, és ezeket kombinálva jutunk a valóság legjobb értelmezéséhez.

Forrás: Brown (2017)

4. A jövő

A neuromarketing és a fogyasztói neurotudomány gyors ütemben fejlődnek. Szorosan összekapcsolódnak a neuroökonómiával és társterületeivel, szilárd kereteket szolgáltatva a döntéshozatali folyamatok számára a neurológiai folyamatok feltárásával. A jövőben az olyan tudományágak, mint a társadalmi és az érzelmi idegtudomány fontos szerepet játszhatnak a kutatások kiterjesztésében (Karmarkar – Plassmann, 2019).

A közelmúltban végzett kutatások például vizsgálják az egyéni és a társadalmi szintű jutalmazások közötti összefüggéseket (Jenke – Huettel, 2016). Ez a megközelítés fontos hozzáadott értékkel bírhat a szervezeti kutatásokhoz, ideális esetben növelheti a fogyasztói fókuszú, valamint a szervezetközpontú kutatások magatartáskutatásban betöltött szerepét.

A mindentudó agy

Agyunk komplexitását számos kutatócsoport különböző szemszögből vizsgálja. A *Mátrix* című filmben elképzelt utópiához nagyon hasonlóan, az HRL Laboratories kutatói felfedezték, hogy alacsony áramerősségű elektromos agyi stimuláció révén képesek komplex készségek elsajátítását előidézni.

Dr. Matthew Phillips és a HRL kutatócsoportja transzkraniális egyenáramú stimulációt (tDCS) alkalmazott a tanulás javítása érdekében. Kísérletük során hat kereskedelmi és katonai pilóta agyi aktivitási mintáit mértük, majd ezeket a mintázatokat olyan új alanyok részére továbbították, akik épp szimulátorban tanultak repülőgépet vezetni.

A *Frontiers in Human Neuroscience* c. folyóiratban megjelent tanulmány szerint azok az alanyok, akik kaptak elektromos agyi stimulációt az erre alkalmas berendezésen keresztül, jobb eredményeket értek el, javultak pilóta-készségeik.

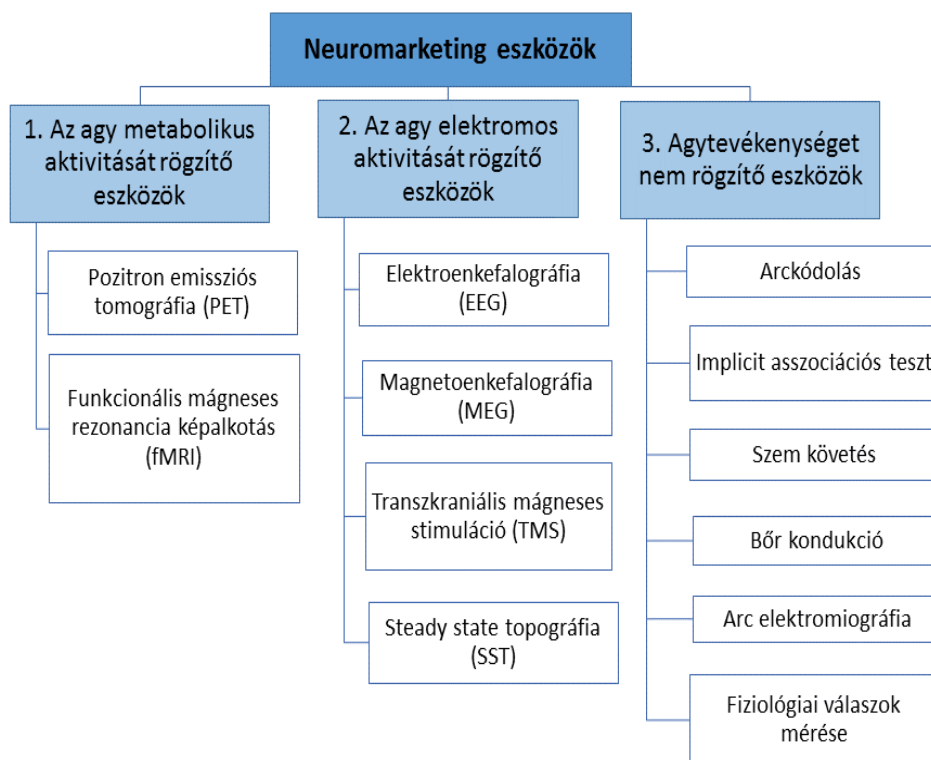
Bár korábban is voltak a tDCS előnyeit taglaló kutatások, a HRL tanulmányának jelentősége, hogy elsőként bizonyította a gyakorlati tanulás felgyorsulását. A kutatás vezetője szerint az effajta stimulációval történő tanulás a jövőben komoly népszerűségnek örvendhet bizonyos területeken (mint például a sofőrképzés, vagy a nyelvtanulás).

Forrás: HRL Laboratories (2016)

A tudományos fejlődéssel párhuzamosan a neuromarketing, illetve a fogyasztói neurotudomány területei is fejlődnek. A piackutató cégek sorra alapították neuromarketing részlegüket (például Nielsen, Millward Brown, GfK, TNS). Ennek köszönhetően a neurotudományi vizsgálatok, technikák alkalmazása mind az elméleti, mind a gyakorlati oldalról segítik a fogyasztók hatékonyabb megértését.

Továbbra is várható a kutatások azon tendenciája, amelyek során különböző eszközök együttes használatát alkalmazzák. Így egy adott elmélet, vagy konkrét fogyasztói magatartás magyarázatának vizsgálata lényegesen megalapozottabb, mint a csupán egyetlen eszközt felhasználó kutatási program. Bár az eszközök nem változtak (1. ábra), de a módszerek, az elemzések, és maga a technológia sokat fejlődött az elmúlt években.

1. ábra. A neuromarketing-kutatások során alkalmazott eszközök

Forrás: Varga (2016: 57)

Az agyunk mind jobb megértését nem csupán a marketingkutatás, hanem általánosságban véve számos tudományterület szorgalmazza. Ez a fajta nyomás jelenik meg a márkakutatásokban, vagy a szervezeti kutatásokban. Ez az irányvonal széles körben megjelenik, és a jelenlegi kutatások révén értékes adatokat, modelleket, elméleteket és elemzéseket kínálnak, amelyek integrálhatók a jelenlegi társadalomtudományi kutatásokba. Az üzleti tevékenységgel kapcsolatos kutatások már magukban foglalják az interdiszciplináris megközelítést, előszeretettel merítenek a közgazdaságtanból, a pszichológiából, a kommunikációból és számos más területről. A neuromarketing, vagy a fogyasztói neurotudomány kutatásai pedig összekötő szerepet töltenek be, elősegítve az idegtudomány, valamint a biológia, vagy épp a genetika fejlődését is. A jövőben így

a fogyasztói pszichológia elméletének gazdagítása, valamint az üzleti kutatások kiterjesztése várható a neuromarketingtől.

Gondolatátvitel, 2018

A gondolatátvitel sokáig a sci-fi irodalom érdekességének számított. Egészen mostanáig, ugyanis egy kutatócsoport sikeresen kapcsolta össze három alany agyát EEG, valamint TMS (ld. 1. ábra) berendezések segítségével. A mágneses stimuláció hatására képesek voltak a gondolataikat megosztva egy Tetris-típusú játékkal játszani. A kutatók szeretnék ennél is tovább menni: az általuk BrainNet-nek keresztelt hálózaton elképzelésük szerint emberek egész hálózatát lehetne a jövőben összekapcsolni, akár az interneten keresztül.

Szerintük az új interfész egyfajta kommunikációs platformként működik, amely közvetlenül képes összekapcsolni az alanyok agyát egy probléma közös megoldása érdekében.

A tetris-kísérletben két Feladó EEG elektródákhoz kapcsolódva döntött arról, hogy a leeső formák elforduljanak-e vagy sem. A válaszukat egy harmadik résztvevő, a Fogadó felé továbbították a TMS berendezés segítségével. Ő nem látta a játék felületét, de el kellett forgatnia a formát, ha annak megfelelő jelzést kapott. Az első teszteken a résztvevők már több, mint 81 százalékos pontossággal végezték el a feladatot. A Fogadók képesek voltak felismerni, hogy melyik Feladó volt megbízhatóbb, pusztán az agyi jelzésekre alapozva.

Bár ez a kutatás még csupán kezdeti fázisban van, a kutatók bizakodóak, hiszen egy működő interfész segítségével létrejövő agyi hálózat révén lehetővé válik a kooperatív problémamegoldás.

Forrás: (Jiang et al., 2018)

Felhasznált irodalom

- AdAge. (2003). Subliminal advertising. *AdAge*. Sep 15, 2003. URL: <https://adage.com/article/adage-encyclopedia/subliminal-advertising/98895/> Letöltve: 2018.12.01
- Brown, L. (2017). A psychiatrist debunks the left brain/right brain myth and reveals what the real difference is. *Hack Spirit*. 2017.07.20. URL: <https://hackspirit.com/psychiatrist-explains-real-difference-left-right-side-brain/> Letöltve: 2018.12.01
- Esch, F.-R. – Möll, T. – Schmitt, B. – Elger, C. E. – Neuhaus, C. – Weber, B. (2012). Brands on the brain: Do consumers use declarative information or experienced emotions to evaluate brands? *Journal of Consumer Psychology*, 22(1), 75-85. doi: 10.1016/j.jcps.2010.08.004

- Feldman, J. M. – Lynch, J. G. (1988). Self-generated validity and other effects of measurement on belief, attitude, intention, and behavior. *Journal of Applied Psychology*, 73(3), 421-435. doi: 10.1037/0021-9010.73.3.421
- HRL Laboratories. (2016). HRL Demonstrates the Potential to Enhance the Human Intellect's Existing Capacity to Learn New Skills. *HRL Laboratories*. 2016.02.10. URL: <http://www.hrl.com/news/2016/02/10/hrl-demonstrates-the-potential-to-enhance-the-human-intellecs-existing-capacity-to-learn-new-skills> Letöltve: 2018.12.01
- Jenke, L. – Huettel, S. A. (2016). Issues or Identity? Cognitive Foundations of Voter Choice. *Trends in Cognitive Sciences*, 20(11), 794-804. doi: 10.1016/j.tics.2016.08.013
- Jiang, L. – Stocco, A. – Losey, D. M. – Abernethy, J. A. – Prat, C. S. – Rao, R. P. (2018). BrainNet: a multi-person brain-to-brain interface for direct collaboration between brains. *arXiv preprint arXiv:1809.08632*. URL: <https://arxiv.org/abs/1809.08632>
- Karmarkar, U. R. – Plassmann, H. (2019). Consumer Neuroscience: Past, Present, and Future. *Organizational Research Methods*, 22(1), 174-195. doi: 10.1177/1094428117730598
- McClure, S. M. – Li, J. – Tomlin, D. – Cypert, K. S. – Montague, L. M. – Montague, P. R. (2004). Neural Correlates of Behavioral Preference for Culturally Familiar Drinks. *Neuron*, 44(2), 379-387. doi: 10.1016/j.neuron.2004.09.019
- Plassmann, H. – Ramsøy, T. Z. – Milosavljevic, M. (2012). Branding the brain: A critical review and outlook. *Journal of Consumer Psychology*, 22(1), 18-36. doi: 10.1016/j.jcps.2011.11.010
- Plassmann, H. – Venkatraman, V. – Huettel, S. – Yoon, C. (2015). Consumer Neuroscience: Applications, Challenges, and Possible Solutions. *Journal of Marketing Research*, 52(4), 427-435. doi: 10.1509/jmr.14.0048
- Schaefer, M. – Rotte, M. (2007). Favorite brands as cultural objects modulate reward circuit. *NeuroReport*, 18(2), 141-145. doi: 10.1097/WNR.0b013e328010ac84
- Trevisan, A. A. – Trigona, A. M. – Farrugia, B. – Attard, F. – Caruana, N. (2015). How Fabrics Affect Consumers. *Neuromarketing Theory and Practice*(11), 8.
- Varga, Á. (2016). Neuromarketing, a Marketingkutatás új iránya. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 47(9), 55-63. URL: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2469/>